

İşıqlı sabahlar üçün, parlaq bir gələcək üçün,
çiçəklənən millət üçün, səsi dünyaya yayılacaq bir
gənclik üçün, **düşünərək yaşayanlar üçün**, xoşbəxt bir
ailə üçün, sevincli qəlblər üçün, gülən üzlər üçün,
həyat səhifələrimizi parlaq imza sahiblərinin
qələmi ilə yazmaq üçün

parlaq imzalar

Kitabın sahibi: _____

Oxu tarixi: _____

Ürək ver:

MİRZƏ BARTLBİ

(Voll-strit hekayəsi)

HERMAN MELVİL

İngilis dilindən tərcümə:

Rafiz Hacıoğlu

Koordinator:	Amin
Redaktor:	Fərid HÜSEYN
Korrektor:	Turac ELDARQIZI
Tərtibatçı:	İsmayıl SÜLEYMANLI
İllüstrator:	Toğrul MƏSTƏLİYEV
Cildin dizayneri:	Ramin HƏSƏNƏLİZADƏ

Herman Melville
BARTLEBY, THE SCRIVENER (*A Story of Wall Street*)

Herman Melvil
MİRZƏ BARTLBİ (*Voll-strit hekayəsi*)

Bakı, "Parlaq İmzalar" Nəşriyyatı – 2022, 84 səh.

© "Putnam's Magazine" jurnalı / 1853

© Parlaq İmzalar MMC / 2022

Kitabın bütün hüquqları qorunur. İcazəsiz olaraq hər hansı vasitə ilə nəşri və yayımlanması qadağandır.

Parlaq İmzalar Nəşriyyatı | 119
Yoldaş seriyası | 4

www.parlaqimzalar.az
info@parlaqimzalar.az
f @ /parlaqimzalar
0559697259 / 0559897259

Mətbəə: "AVE PRINT" MMC
Çap tarixi: 12.09.2022
Sifariş: 41(17)/22

Herman Melvil 1819-cu il avqustun 1-də Nyu-Yorkda anadan olub. Atasının vəfatından sonra Melvil məktəbi yarımçıq qoyaraq müxtəlif peşələrdə çalışıb. 1841-ci ildə Nyu-Bedforddan balina gəmisini "Akuşnet"lə reysə çıxaraq Sakit okeanda üzüb. Səyahət əsnasında Markiz adalarında yerlilərə əsir düşüb. 1844-cü ildə ABŞ-a qayıdıb. Dörd il sonra Elizabet Şou adlı qadınla ailə həyatı qurub. 1850-ci ildə Massaçusetsdə malikanə alıb. Melvil bir çox hekayə və kitablarını bu evdə yazıb.

"Taypi: Polineziya həyatına ötəri baxış" adlı ilk romanı 1846-cı ildə çap olunub. Kitab müəllifə böyük şöhrət qazandırıb. Amerikan yazıçısının ən çox tanınan, dünya ədəbiyyatının klassikası sayılan "Mobi Dik" romanı 1851-ci ildə çap olunub.

Herman Melvil 1891-ci il sentyabrın 28-də ürək çatışmazlığından vəfat edib.

Rafiz Hacıoğlu 1953-cü il oktyabrın 20-də Zəngilan rayonunun Mincivan qəsəbəsində anadan olub. 1970-ci ildə 36 saylı Mincivan qəsəbə orta məktəbini bitirib. 1971-ci ildə APXDİ-nin İngilis və Azərbaycan dilləri fakültəsinə qəbul olub. 1972-76-cı illərdə institutun tərcümə dərəcəsinin işində fəal iştirak edib.

C. Xəlilin "Peyğəmbər", C. Oruellin "Boğuluram", "Heyvan Respublikası", M. Marpurqonun "Kəpənək aslan" kitablarını Azərbaycan dilinə tərcümə edib. Bir sıra tərcümə kitablarının redaktorudur.

Mənim artıq xeyli yaşım var. Son otuz ildə peşəmin təbiətinə uyğun olaraq maraqlı, qeyri-adi insanlarla rastlaşmışam və mənə, o cür adamlar haqqında hələ heç nə yazılmayıb. Mən sənədlərin üzünü köçürən mirzələri nəzərdə tuturam. Onların bir çoxunu həm peşəsinə, həm də şəxsiyyətinə görə yaxşı tanıyıram və istəsəm, onların həyat hekayələrini elə təfəsilatlı danışaram ki, xoştəbiətli insanlar qulaq asanda gülümsəyər, duyğusal insanlarsa ağlayıb-sızlayarlar. Lakin mən bütün digər mirzələrin tərcümeyi-halını bir kənara qoyub Bartlbinin həyatından bir neçə səhifə yazmaq istədim. Bu adam həyatım boyu rastlaşdığım və ya haqqında min cür söz-söhbət eşitdiyim ən qəribə işçi idi. Digər işçilərin bütün həyatını təsvir etmək mümkün olduğu halda, Bartlbi haqqında bunu demək olmaz. Zənnimcə, bu adamın həyatını tam və hərtərəfli şəkildə əks etdirə biləcək tutarlı bir material yoxdur. Bu, ədəbiyyat üçün bərpası mümkünsüz olan bir itkidir. Bartlbi o kəslərdəndir ki, əsas mənbələrdən sa-

vayı onun haqqında məlumat əldə etmək çətinidir, bu mənbələrin sayı da məhduddur. Bartlbi barəsində bütün bildiklərim hekayənin sonunda təqdim edəcəyim qeyri-dəqiq məlumatdan savayı, heyrətdən bərəlmiş gözlərimlə gördüklərimdən ibarət idi.

Onun ilk baxışdan necə görünməsini təsvir etməzdən öncə, sizi özüm, əməkdaşlarım, işim, ofisim, bir sözlə, bütün ətrafımla tanış etmək yerinə düşər. Haqqında söhbət açacağım qəhrəmanı daha yaxından tanımaq üçün bunları mütləq bilməlisiniz.

Imprimis,¹ gəncliyimdən indiyədək bu fikirdə olmuşam ki, ən yaxşı həyat tərzi rahat, heç bir çətinlik olmadan yaşamaqdır. Düzdü ki, işim böyük zəhmət tələb edir, əsəb korlayır, hətta bəzən insanı özündən çıxarır, amma həyatımda ilk dəfədir ki, bütün dincliyimi əlimdən alan belə bir halla rastlaşıram. Mən məhkəmədə hər dəqiqə üzünü andlılara tutub nitq söyləyən, zalda əyləşənlərdən alqış qoparmağa çalışan vəkillərdən deyiləm. Rahat şəkildə öz sakit yerimdə əyləşərək, xüsusi səliqə-sahmanla varlı adamların arasındakı münasibətləri müəyyənləşdirir, onların ipoteka və mülkiyyət hüququna aid sənədləri üzərində işləyirəm. Hamı məni çox etibarlı bir şəxs kimi tanıyır. Sözü belə-gətlə demək sarıdan fərəsətsiz olan mərhum Con Ceykob Astor² hər zaman məni bir fərd kimi başqalarından fərqləndirən keyfiyyətlərimdən ağıllı olmağımı, ikincisi

1 Əvvəla (lat.)

2 Con Ceykob Astor (1763-1848) – XIX əsrin ortalarının ilk Amerika milyonərlərindən biri – Tərc.

isə özüməməxsus iş üslubumu diqqətə çatdırırdı. Bunu şöhrət xatirinə demirəm. Sadəcə bircə faktı xatırlatmaq istəyirəm ki, mərhum Con Ceykob Astorun sayəsində heç vaxt boş-bikar qalmamışam. Etiraf edirəm ki, bu şəxsin adı dilimdən düşmür, çünki bu adda sanki alliterasiya var, qızıl külçəsitək cingildəyir. Çəkinmədən onu da əlavə edə bilərəm ki, Con Ceykob Astorun müsbət rəyi məni xoşbəxt etməyə bəs edirdi.

Bu kiçik hekayə başlamazdan bir qədər əvvəl işlərim xeyli artmışdı. Nyu-Yorkda ənənəsi olan və nəcib iş sayılan vicdan məhkəməsi məmuru vəzifəsinə təyin edilmişdim (indi bu vəzifə ləğv olunub). Elə də ağır iş deyildi, amma çox gəlirli idi. Mən nadirən özümdən çıxıram, çox az hallarda yanlışlıqlara, qanun pozuntularına qarşı əsəbimi cilovlaya bilmirəm. Amma icazə verin, bildirim ki, yeni konstitusiyaya əsaslanaraq vicdan məhkəməsində məmur vəzifəsinin ləğv edilməsini vaxtından əvvəl atılmış addım hesab edirəm. Axı mən uzun müddət bu işdən yaxşı gəlir götürmək istəyirdim. Halbuki cəmi bir neçə il işlədim. Bunu da sözgəlişi deyirəm.

Mənim ofisimin otaqları Voll-stritdəki ikimərtəbəli binanın yuxarı mərtəbəsində yerləşirdi. Bir tərəfdə onların pəncərələri binanı başdan-ayağadək işıqlandıran şüşəbəndli iri damın aşağısındakı ağ divarlara baxırdı. Bu görüntü darıxdırıcı gələ bilərdi, başqa sözlə, o, mənzərə rəssamlarının “həyat” dedikləri ilə müqayisədə sönük görünürdü. Digər tərəfin mənzərəsi də

gözəyatımlı deyildi, amma birinci ilə təzad yaradırdı, başqa heç nə. Pəncərələrin önündə illərin təsirindən qaralmış, həmişə kölgədə qalan əzəmətli kərpic divar ucalırdı. Divarın sirli “gözəlliklər”inə bələd olmaq üçün durbinə ehtiyac yox idi, uzağı yaxşı görə bilməyənlər də mənzərədən faydalansın deyə o, pəncərənin düz on addımlığında idi. Ətrafdakı binaların hündürlüyünə və ofisin ikinci mərtəbədə yerləşdiyinə görə, bu divarla ofisin divarı arasındakı boşluq iri dördkünc çəni xatırladırdı.

Bartlbi gələnə qədər ofisdə iki nəfər – əməkdaş kimi – sənəd üzü köçürən və bir də xırda-para buyruqları yerinə yetirən, ümidverici gənc vardı. Birinci Hindtoyuğu, ikinci Kəlbətin, üçüncü isə Zəncəfil-Fındıq idi. Bunlar sizə quruca ad kimi görünə bilər, amma sorğu kitabçasında belə adlar yoxdur. Əslində, bunlar məmurların bir-birinə qoyduqları ləqəblərdir və onların fikrincə, həmin ləqəblər hər birinin şəxsiyyətini, xarakterini çox gözəl ifadə edir. Hindtoyuğu təxminən mənimlə yaşlı, haradasa altmışdan az-maz artıq yaşlı olan, balacaboy, kök bir ingilidir. Səhərlər, necə deyərlər, sifəti al-qırmızı rəngə çalır, amma gü-norta saat on ikidən – onun nahar vaxtından sonra Milad bayramında kömürlə doldurulmuş soba kimi alış-b-yanır və bu vəziyyət axşam saat altıyadək davam edirdi, amma keçən bu müddət ərzində isə yavaş-yavaş sönmürdü. Bu vaxtdan sonra mən onun üzünü görmürdüm. Sanki onun sifəti günəş kimi səhərlər üzə

çıxır, günorta ən yüksək nöqtəyə qalxır, axşamlar isə qürub edirdi. Növbəti gün ondakı bu müntəzəmlik davam edir, üzündəki şölə də öləzimidir. Həyatımda qəribə təsadüflərlə çox rastlaşmışam, Hindtoyuğunun görkəmi ilə iş qabiliyyəti arasındakı bağlılıq da bunlardan biridir: belə ki, onun çöhrəsi günəş kimi işıq saçan andan etibarən iş qabiliyyəti zəifləyirdi. Ona görə yox ki, onu kəsalət basırdı, ya da işinə biganə idi. Yox, o bu cür şeylərdən uzaq idi. Əksinə, həddən artıq enerjili idi; işləyərkən onda ehtiraslı, narahat, ötəri bir tələkənlik baş qaldırırdı. Məsələn, qələmini mürəkkəbqabına batırarkən ehtiyatsızlığa yol verirdi. Adətən günorta saat on ikidən sonra sənədlərin üzərinə ləkələr salmağa başlayırdı. Onun qəribəliyi yalnız narahatlığında, günortadan sonra sənədlərə ləkə salmağında deyildi. Hərdən ağını çıxarır, çox səs-küylü olurdu. Bu anlarda onun üzündəki parlaqlıq bir az da artırdı, sanki antrasitin¹ üzərinə kanel² kömürü tökülüb. O, oturduğu stulda xoşagəlməz səslər çıxarır, yazıları qurutmaq üçün istifadə edilən qum qabını³ dağdır, qələmlərin ucunu düzəldərkən hövsələdən çıxır və qəfil hərəkətlə onları sındıraraq döşəməyə tolazlayırdı; ayağa qalxıb stola sarı əyilir, nəhayət, o yaşda insana yaraşmayan təzadə kağızlarını dəstələməyə başlayırdı. Bütün bunlara baxmayaraq, o, bir çox cəhətlərinə görə mənim

1 Antrasit – əla növ daş kömür – Tərc.

2 Kanel kömürü – uzun alov dillərilə yanan kömür – Tərc.

3 Qum qabı – əvvəllər yazılar mürəkkəblə yazılırdı və mürəkkəbi qurutmaq üçün üzərinə narın qum səpirdi. – Tərc.

üçün dəyərli bir şəxs olduğundan və günorta saat on ikiyədək həmişə ən cəld, mətin əməkdaş kimi işlərin böyük hissəsini yerinə yetirdiyindən – məhz bu səbəblərdən onun qəribəliklərinə göz yumurdum. Hərçənd bəzən ona iradlarımı da bildirirdim. Bunu çox incə şəkildə edirdim, çünki səhər işçilər arasında ən ədəblisi, nəzakətli, hörmətli olsa da, günorta dedi-qoduya tez uyur, sonra səsi ötkəmləşir, bir sözlə, hər an səni təhqir edə biləcək qəzəbli varlığa çevrilirdi. Beləliklə, onun səhərki zəhmətini xüsusi qiymətləndirərək (bunu həmişə edirdim), çalışırdım ki, əməyini gözardı etməyəm. Eyni zamanda onun saat on ikidən sonrakı çılğın hərəkətlərindən hədsiz narahat olurdum. Özüm sakit adam olduğumdan, çalışırdım ki, iradlarımla onun gözlənilməz hərəkətlərinin qarşısını alım. Bir şənbə günü günorta (şənbə günləri o daha pis olurdu) məsuliyyəti tam öz üzərimə götürərək, eyhamla və səmimi tərzdə ona eşitdirmək istədim ki, artıq günü-gündən qocalır, ona görə də iş vaxtını azaltsaq, bəd olmaz. Yəni nahar yeməyini yedikdən sonra evə gedib, çay dəsgahı qurub yaxşıca dincələ bilər. Amma yox; o, iki ayağını bir başmağa dirəyib işləmək istəyirdi. Otağın o biri başındakı xətkəşi götürüb, əl-qolunu ölçə-ölçə danışır və mənə sübut etməyə çalışırdı ki, səhərlər onun gördüyü iş faydalı idisə, necə ola bilər ki, günortadan sonra gərəksiz olsun?

– Sizə böyük hörmətim var və müəyyən mənada sizinlə razıyam, cənab, – Hindtoyuğu sözüne davam

etdi, – özümü sizin sağ əliniz hesab edirəm. Səhərlər mən öz əsgərlərimi cərgəyə düzür, günortadan sonra isə onların başında durub cəsarətlə düşmənin üzərinə şığıyırım, – deyib əlindəki xətkəsi sərt şəkildə yellədi.

– Bəs ləkələrə nə deyirsən, Hindtoyuğu? – eyhamla soruşdum.

– Doğrudur, bu məsələdə günahkaram, ser. Ağaran saçlarıma bağışlayın. Qocalıram. Əlbəttə, ser, günortanın istisində kağıza saldıgım bir-iki ləkəni ağ saçlarıma keçmək olar. Sənədin üzərinə ləkə salmağıma səbəb olsa belə, ahilliq şərəflidir. Hər şeyə rəğmən, ser, *ikimiz* də qocalırıq.

Canıyananlığıma ünvanlanmış bu sözlərə müqavimət göstərmək çox çətin idi. Başa düşürdüm ki, nə olur-olsun, o buradan gedən deyil. Beləliklə, qərarımı dəyişərək onun ofisdə qalmasına razılıq verdim, amma bir şərtlə ki, günortadan sonra yalnız elə də əhəmiyyətli olmayan sənədlərlə məşğul olacaqdı.

Siyahımdakı ikinci adam – Kəlbətin uzun bakenbardlı, solğunbənizli və ən əsası quldura bənzəyən, təxminən iyirmi beş yaşlarında bir gənc idi. Mən həmişə onu iki iblisənə gücün – iddialarının və həzm prosesinin pozulmasınının – qurbanı hesab edirdim. İddiaları adı mirzə kimi vəzifəsini yerinə yetirərkən səbirsizlik etməsində, işlə bağlı ciddi məsələlərdə özbaşınalığa yol verməsində, hüquqi sənədləri özünəməxsus qaydada tərtib etməsində özünü göstərdi. Həzm prosesinin pozulması isə əsəbi hərəkətlər etməsində, qı-

cıqlandırıcı tərzdə irişməsində, yazıda səhv edərkən dişlərini qıcırdatmasında özünü büruzə verirdi; işin qızğın çağında güzəranına lənətlər yağdırır, xüsusən də yazı masasının ağırlığından gileylenirdi. Kəlbətin masanı yorulmadan otərəf-butərəfə çevirsə də, heç cür ürəyincə olmurdu. Gah stolun ayaqlarının altına taxta parçası salır, gah cürbəcür balaca tilişkələr yerləşdirir, gah da karton parçaları, qatlanmış suçəkən qoyurdu. Lakin etdiklərinin hamısı əbəs idi. Belinə düşən ağırlığı azaltmaq məqsədilə o, stolu iti bucaq altında elə qaldırmışdı ki, az qala, masa çənəsinə dəyirdi. Yazı yazanda elə görünürdü ki, sanki adam dimdik damdan yazı masası kimi istifadə edir. Sonralar özü də bildirirdi ki, bu cür oturmaq onu artıq hərəkətdən azad edib. O, stolu qurşağı bərabərinə endirib onun üzərinə əylənərək işləyəndə belində kəskin ağrılar baş qaldırırdı. Düzü, nə istədiyini heç özü də bilmirdi. Əlində imkanı olsaydı, mirzə stolundan yaxasını biryolluq qurtarardı. Onun xəstə iddialarının bir ifadəsi də özündənrazı görünən nimdaş paltolu adamları həvəslə qəbul etməsiydi. Deyirdi ki, bu adamlar onun müştəriləridir. Əslində, bilirdim, hərdən o, şəhər bələdiyyəsinin işlərində də yaxından iştirak edir, bununla yanaşı, ara-sıra da olsa, ədalət məhkəməsinə baş çəkir, hətta vaxt tapıb Tombsa¹ da gedirdi. Onun bu işlərinin də olduğuna sübut kimi əlimdə tutarlı dəlillər var. Mənim ofisimdə onu görməyə gələn və özünün dediyinə inansaq,

1 Tombs – Nyu-York həbsxanası – Tərc.

onun müştərisi olan şəxs, əslində, əmlak məsələləri ilə bağlı borcunu tələb etmək üçün yolunu burdan salırdı. Ancaq bütün bu nöqsanlarına, yanıtmaz əməllərinə baxmayaraq, Kəlbətin yerlisi Hindtoyuğu kimi mənim üçün çox faydalı əməkdaş idi; olduqca səliqəli və səhsiz yazırdı, kefinə düşəndə müştərilərlə nəzakətli davranmağı da bacarırdı. Onu da deyim ki, onun paltar zövqünə söz ola bilməzdi; əsl centlmenlər kimi geyinirdi. Bir sözlə, ofisimi şərəfləndirirdi. Hindtoyuğuna olan hörmətimə baxmayaraq, hər dəfə məni utandırır. Paltarları yağın içində olur, yeməxana iyi verir. Yayda çox gen şalvarlar geyinirdi, sanki əynindəki şalvar yox, torba idi. Zövqsüz paltoları vardı, şlyapasına əl vurulası deyildi. Şlyapasına o qədər də fikir vermirdim, çünki onsuz da təbiətən rəhbərinə hörmət və nəzakətlə yanaşan bir ingilis təki içəri girən kimi başından çıxarıb kənara qoyurdu. Ancaq paltosu başqa məsələ. Paltolarına görə onu nə qədər məzəmmət etsəm də, heç bir faydası olmurdu. Zənnimcə, əsl həqiqət ondan ibarət idi ki, bu qədər az gəlirlə bu adamın həm özünə fikir verməsi, həm də yaxşı geyinib-kecinməsi sadəcə mümkünsüzdür. Kəlbətinin müşahidələrindən belə məlum olurdu ki, Hindtoyuğunun pulunun əsas hissəsi qırmızı mürəkkəbə gedirdi. Bir dəfə qışda gözəl paltomu Hindtoyuğuna bağışladım. Bu, içərisi pambıqla sırımış, boz rəngli, ətəyindən boynunadək düymələnən isti palto idi. Düşünürdüm ki, Hindtoyuğu mənim bu yaxşılığımı lazımcınca dəyərləndirər və